

ПЕРЛИН НАРОДНИХ БЕРЕГІНИ СПІВАЮТЬ, ЯК БОГІНИ

Микола Кагарлицький

У Колонному залі імені М. В. Лисенка Національної філармонії 1998 року відбувся ювілейний вечір ушавленого тріо «Золоті ключі», що обернувся на свято прадавньої і такої молодої, чистої і святої народної пісні. Мовби розступилася товща віків — із підземних надр дзвінким струмком (то тужним, то радісним) випурхнули на волю — заявили про своє буття на землі дивні за мелодикою народні перлини. Тріо не просто натхненно співало — воно неначе сповідувалося перед Всевишнім, перед нами, грішними. Голубий німб осявав голівки посестер, випромінюючись і на нас, у залі. Ніжне, як голос скрипки рук Амати, високе, гнучке, чутливе на піднесені й земне, прекрасне сопрано Ніни Матвієнко з Житомирщини, соковитий альт Валентини Ковальської з Рівненщини — Хмельниччини, хвилююче шовковисте, що нагадує п'янкий звук віолончелі, мецо Марічки Миколайчук з Буковини, — то унікальне народне тризвуччя, долею призначене возвеличити нашу царицю пісню. До того ж чудовий вигляд мали посестри і на кону: зовні стримана й спокійна вродлива русявка (останніми роками під тягарем долі, на жаль, уже посивіла!) Марічка — ліворуч; маленька, гарненька, своєрідний «мотор» тріо Ніна — в центрі; висока, струнка зеленоока білявка, завжди усміхнена, як те весняне сонечко, Валя — праворуч, як зазвичай, у вибагливих регіональних строях кожна, — вони немов символізували незбагненну українську жіночу вроду. Одне слово, всі троє, незалежно від місця народження, — родом із чарівної української пісні — батьківсько-материнської, бабусино-дідівської, чи від сільського співучого гурту почутої, чи од якогось ансамблю літніх молодниць підхопленої, чи од фольклориста або через радіоприймач у серці оселеної, чи із бездонного глибокого колодязя почерпнутої, —

байдуже, звідки вона не прийшла б, до нашого розуміння ці коштовні народні перлини ніби новоявленими озиваються і сприймаються нами як евшан-зілля, напій життєдайний і п'янкий. Не дивно, що пісня з вуст золотого тріо ніби з товщі віків проростає і в людські серця катарсисом залягає. Голоси в тім співі, немов грона виноградної лози, щільно переплітаються. Це і є ота поліфонічна довершеність, за образним висловлюванням авторитетної в царині народнопісенної творчості Софії Йосипівни Грици, коли «елементи творять цілість»: один голос плавно і якомсь непомітно переходить в інший, як ото думка переганяє думку, організовуючи своєрідну безперервну сув'язь. Усе те в подруг — від народу, а народному співу чужі академізм, рафінований професіоналізм.

Як на моє тверде переконання, тріо «Золоті ключі» цілком відмінне від, скажімо, акапельних і бандурних відомих нам тріо, в яких співачки з консерваторською або ж зі спеціальною музичною освітою так чи інакше дотримуються вокальних канонів і приписів, — тут скоріше панує стихійна свобода вільного плетива голосів за законами селянських понять про красу багатоголосся, гармонію мелодії і слова.

Секрет цього предивного триголосся ще й у тому, що в пісні воно не просто розчиняється, безтямно кохається, а й віддає їй усю повноту своїх первозданних почуттів. У співі воно розквітає, засвічується і нас підносить у високості. Та й до репертуару тріо добирає не заспівані перлини, а рідко виконувані, а то й зовсім замулені часом скарби. Вони стають їхніми й нашими водночас. І на співанки до Ніни Матвієнко подруги злітаються не за чиймось велінням, а за палким покликком серця. Тому й спів їхній від серця і до серця.

Так, либонь, добре, що посестри закінчили лише студію при хорі імені Григорія Верьовки.

Ювілеї

Тріо
«Золоті ключі».
Після першого
концерту
в м. Торонто
(Канада), 1989 р.

Тріо «Золоті ключі».
Кінотеатр імені
Івана Миколайчука в
м. Чернівці

Конверти для платівок з піснями тріо «Золоті ключі»

Саме вона стала їм міцним підмурівком для опанування таїн народного співу, голосоведення, все ж інше вони поступово знайшли самі, спільно музикуючи і час від часу зустрічаючись із народними майстрами співу. І як багато знайшли! Як далеко провиділи! І як щедро надбане роздаровують людям!

Із розпростертим серцем назустріч кожній новій пісні заворожено слухав я тріо «Золоті ключі» і волею-неволею переносився уявою, зіставляючи й порівнюючи програму, в інший звітний концерт у Палаці культури «Україна», приурочений ювілею золотого тріо. Тоді Ніна Матвієнко, пісенне диво України, голос із глибини віків, символ сучасної національної пісні, виконала набагато більше народних перлин і сама, і з фольклорно-етнографічними ансамблями. І досі мені в пам'яті «Ой не жалько мені», «Била жінка мужика», балада «Ой у полі билина стояла». І лебедили душу Марійчині «Барвінковий він», «Ой воли мої половейкі», «Із-за гори місяченько». І зворушував дует Ніна Матвієнко — Валентина Ковальська. І п'яним трунком поїло нас тріо, виконуючи найулюбленіше зі свого репертуару. І доречно творчий портрет тріо доповнювали кадри з Миколайчукових фільмів — Іван був незримо присутній на тому вечорі. Чому?

...Рік 1968-й. Щасливе подружжя Миколайчуків Марічка і Іван — зірка першої величини на тодішньому всесоюзному кіноекрані (уже зіграв молодого Тараса Шевченка у «Сні» та Івана в «Тінях забутих предків») — радо приймали в себе гостей: артистів, художників, режисерів, поетів — цвіт нації. Нерозлучні подружки Ніна і Валя також залюбки сюди приходили. Хміліли Ніна та Валя від злагодженого тихого співу Марічки і Івана — голувиної пари.

Якось Іван і каже: «Ану, дівки, в академічному заслуженому хорі співаєте, голоси гарні маєте, то заспівайте нам отут утръох». «Дівки» (Ніна, Марічка, Валя) знітилися. Тоді Іван почав: «Ой попід гай зелененький...». Коли ж три голоси дружно підхопили пісню, — заслухався. Як тільки голоси стихли в

останньому акорді, вражений Іван вигукнув: «Дівки, дівки, ви — навіки мої, а я — навіки ваш! Тепер вірю, ви завжди співатимете разом. Я вас благословляю!». Це був 1968 рік.

Отак великий Іван Миколайчук народив тріо. А хрещеним батьком став художній керівник Державного заслуженого академічного українського народного хору імені Григорія Верьовки Анатолій Тимофійович Авдієвський і то в спосіб несподіваний для себе самого і подруг.

У Рівненському будинку культури верьовківці сходилися на репетицію. Розбившись купками по фойє, артисти обмінювалися новинами, а Ніна, Марічка і Валя, забившись у куток, тихесенько собі співали, розраюючи душі. Захоплені співом, вони й незчулися, як до них підійшов Анатолій Тимофійович і заслухався. Щойно пісня стихла, він запитав: «Ви давно, дівчата, співаєте втръох?». Заскочені зненацька подружки спочатку не знайшлися на доладну відповідь. Тоді художній керівник владно скомандував: «Завтра втръох співатимете в концерті на льонокомбінаті — і жодних відмов!».

Отак наступного дня на велелюдну аудиторію й заспівали втръох — і з величезним успіхом. А ще Ніна того ж вечора вперше винесла на публіку етапну в своїй творчості пісню «Ой глибокий колодязю, золоті ключі», записану на Житомирщині Марком Вовчком, Олександром Марковичем. Тож коли в 1975 році дівчата записали свою першу платівку, куди ввійшли 22 народні пісні в акапельному виконанні, то й назву для тріо миттєво віднайшли — «Золоті ключі».

Відтоді збігло 50 літ. Було всього — визнання, певності в собі й вагань, радощів і засмут, бо ж зловісні хмари, що носилися над «націоналісткою» Ніною Матвієнко, невісткою Івана Макаровича Гончара, Зодчого української духовності, налягали на Марічку та Валю. А було й таке, що Марічка змушена була розлучитися і з хором, і з подругами по тріо. Підходили тоді до Ніни й Валі товаришки з хору й набивалися на третій голос. Та Ніна й Валя

не полишили свою подругу по життю й пісні, не могли уявити когось іншого біля себе у співзвучності голосів. Часто зустрічалися, оновлювали репертуар, гастролювали по Канаді (1989, 1990 рр.), країнах Європи. В Україні разом із солісткою Київської філармонії, майстром художнього слова, красивою і палкою патріоткою Нілою Крюковою об'їхали з концертами від Заходу до Сходу.

А потім, уже після відзначення 25-річного ювілею, тріо полишила Ніна Матвієнко. Його осердя і окраса (звісно ж, не з легковажності).

Валя й Марічка ризикнули — взяли міцне й сильне народне сопрано, проте з того пива не вийшло дива. Мене особисто пекельний біль поймав, коли слухав нове тріо, а полишена назва «Золоті ключі» просто дратувала. Усі ми, палкі шанувальники золотого тріо, тяжко переживали тимчасовий розрив між подругами, сподіваючись на чудо. І воно сталося! В ім'я священної нашої пісні! У всеозброєнні хисту, з величезною, майже на три години на 30 відсотків новою програмою, тріо прийшло до свого чвертьвікового ювілею.

Ми стали першими слухачами старовинної балади «Да жила вдова при шляху» у виконанні Валентини Ковальської, Марійчиних буковинських пісень «Ой породила перепілочка», «Пливе кача, пливе». А Ніна Матвієнко буквально приголомшила русальною «Веду русалку з бору», яка побутувала в народі ще ген із часів оріанського календаря. І бачив я не добре знану Ніну, а прадавню пісню, і то невмирущу, голос якої невидимими нитями єднав віки, кликав жити і любити.

І розквітали серцем берегині пісні нашої в предивних колисанках «Ой ну, люлі-люлі», «Ти, донечко, ти, Уляночко», в оповитій таємничістю перлинці «Що це в лісі стільки слуху» з доби «коли ще звірі говорили», у величальних і сумних весільних («Заплакала да Галина», «Із-за гори та не грім гримить», у магічних веснянках «Тума танчик виводить», «Покотилась по дорозі цинкова тарілка») петрівчаних, купальських, жнивварських піснях, у любовній

ліриці. Навіть такі широко знані в народі, але нові в репертуарі тріо, як «Один місяць сходить, а другий заходить», «Ой у полі вітер віє», прозвучали так свіжо, світло й тепло, що слухав би їх до безконечтя.

Навіть віри не йметься, що довгі роки підряд «Золоті ключі» практично нічий, живуть і працюють без оплати, їхні виступи переважно добродійні, безгонорарні. Ніна Матвієнко, наприклад, одержує зарплату за місцем роботи в ансамблі солістів «Київська камерата» під художнім керівництвом Івана Карабиця, Марічка Миколайчук — на Національному радіо при творчому об'єднанні «Музика», Валентина Ковальська — в Інституті українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. І все ж посестри на добровільній основі в цих нелегких умовах зберігають своє тріо, знаходять час для репетицій і виступів, бо з піснею повінчані, бо знають, що цю їхню пісню спрагло очікують люди.

І дуже прикро, що голоси Валентини Ковальської, Марії Миколайчук перебувають у тіні цілком заслуженої всенародної слави Ніни Матвієнко, народної артистки України, лауреата Державної премії України імені Т. Г. Шевченка, звичайно ж, не з вини останньої, бо ж саме завдяки їй клопотанням та автора цих рядків, з легкої руки нашої славної артистки Лариси Хоролець, тоді Міністра культури, подруги 1991 року дістали звання заслужених артисток України. На жаль, тільки заслужених. Але ж тріо «Золоті ключі» — то єдиний неподільний творчий організм зі своїм самобутнім обличчям, манерою співу, поведженням на кону. В народі всі троє давно вже народні. Хочеться вірити, що Міністерство культури і мистецтв нарешті зліквідує цю несправедливість і офіційно подбає, аби Валентина Ковальська і Марія Миколайчук удостоїлися почесного звання народних артисток: подання на почесні звання давненько вже лежать у міністра на столі — не припали б пилом!

Жовтень 1998 року